

Stalnim dijalogom do novog pristupa

Svaki postav odraz je vremena u kojem je rađen, zbog čega je pred nama puno izazova vezanih uz stalni postav i postav u budućnosti, kao i za ostale teško dostupne lokalitete koji spadaju pod JUSP Jasenovac, rekao je Ivo Pejaković, ravnatelj Spomen područja Jasenovac

Zajedničkim dijalogom i raspravama, uz podršku države, moći ćemo se suprotstaviti revizionizmu i naći pravi put prema izgradnji memorijala, složili su se učesnici međunarodnog virtualnog seminara "Od postojećeg ka novom muzejskom konceptu: Memorijalni muzej Spomen područja Jasenovac", održanog on-line 11. i 12. decembra.

Cilj seminara bilo je promišljanje novih pristupa konzervacije i prezentacije teme ustaškog logora smrti Jasenovac, edukacije i muzeološke prezentacije masovnih zločina holokausta i genocida, kao i novih metodoloških pravaca istraživanja.

Nataša Mataušić iz Hrvatskog povijesnog muzeja govorila je o izazovima prilikom rada na stalnom postavu Memorijalnog muzeja Spomen područja Jasenovac, ističući da je nakon zadnjeg rata stanje većine lokacija bilo katastrofalno, pogotovo grobnice kod sela Mlake i Stare Gradiške koja je, kao jedini autentični preostali objekt uz Kožaru, još u ruševinama.

- Trebalo je razminirati i urediti 120 hektara okoline, obnoviti zgradu muzeja Jasenovac i ukloniti oštećenja na spomeniku Kameni cvijet i spomen vlaku. Javnoj ustanovi Spomen područje Jasenovac (JUSP) tek je 2001. iz Muzeja holokausta u SAD-u vraćeno 70 posto građe - rekla je Nataša Mataušić, govoreći o pripremama za stalni postav i izložbama koje su priređivane prije otvorenja 2006. godine.

Zbog smanjenog prostora za izlaganje, od oko 350 kvadratnih metara, smanjen je i broj muzejskih predmeta, a problem je pravio i nedostatak dokumenata, kao i tehnika neotporna na vlagu, pa sistem listanja imena nije u funkciji.

Podsjetila je i na česte zamjerke stalnom postavu po kojima nije bilo izloženo dovoljno materijalnih artefakata, a upitan je bio i izbor fotografija.

- Mi smo postavili samo fotografije koje su udovoljavale kriterijima autentičnosti i dokumentarnosti, pa smo ubacili i propagandne slike ustaške slikopisne službe iz 1942. iako one svakako nisu oslikavale pravo stanje. Izbacili smo slike koje su prikazivale zločine SS-a u Istri ili ustaša prilikom povlačenja iz Siska 1945. godine, iako su se dovodile u vezu s Jasenovcem. Nismo željeli niti prikazivati fotografije leševa u vodi koje je snimila Zemaljska komisija za istraživanje zločina okupatora i domaćih izdajnika u svibnju 1945. jer one oduzimaju dostojanstvo žrtvama – kazala je, podsjećajući na kritike koje su pratile otvorenje 2006. godine.

Miljenko Hajdarović, iz izdavačke kuće Profil Klett, istaknuo je premali broj učeničkih grupa koje su obilazile Jasenovac, ističući da ta cifra - osim o školskom kurikulumu - ovisi od zainteresiranosti nastavnika, dozvola roditelja, birokracije i troškova financiranja posjeta.

- Ove godine Ministarstvo je najavilo spremnost da financira terensku nastavu u Jasenovcu, kao što je do sada financiralo odlaske u Vukovar - rekao je Hajdarović.

Govorio je o programima stručnog usavršavanja nastavnika, uključujući i odlaske na seminar Yad Vashem koji svake godine pohađa 25 njih, o povećanju sadržaja vezanih uz genocid nad Srbima. Židovima i Romima u novom kurikulumu, kao i o iskustvima s terenske nastave. Učenici su imali individualne i grupne zadatke i naučili su puno više nego na redovnoj nastavi, shvaćajući kakav život su vodili logoraši. S obzirom na pandemiju koja onemogućava posjete, do izražaja će doći 3D vizualizacija, a stanje će se poboljšati i modernizacijom web stranice, zaključio je Hajdarović.

Sanja Petrović Todosijević, iz Instituta za noviju istoriju Srbije u Beogradu, govorila je o ulozi Groblja streljanih rodoljuba u Beogradu i Partizanskog groblja u Šapcu u procesu memorijalizacije žrtava koncentracionog logora Jasenovac, prije svega kroz aspekt leševa koji su plutajući Savom dospijevali do Šapca i Beograda, potom bili vađeni i ekshumirani na više lokacija u ta dva grada, da bi kasnije bili sahranjeni na spomenutim grobljima.

- Osim nekoliko stotina leševa koji su doplutali u maju 1945., bilo je i više leševa koji su vađeni u leto 1941. a koji se ne mogu dovesti u vezu s Jasenovcem, ali mogu s ustaškim zločinima. Leševi su bili neishranjeni, imali su vezane ruke i traume od metaka u glavama, a među njima je bilo jako malo dece. U socijalističkoj Jugoslaviji ti su ljudi prepoznati kroz frazu žrtve fašističkog terora, ali su iako prepoznate, žrtve morale sačekati svoj red u procesu izgradnje panteona svih

žrtava Drugog svetskog rata pri čemu je boračkim žrtvama davana prednost. Situacije se menja 50-ih godina kad se te žrtve sahranjuju i počinje obeležavanje mesta logora i stratišta - kazala je.

Vladan Vukliš iz Arhiva Republike Srpske u Banjaluci govorio je o putešestviju arhivske građe iz Jasenovca čije su kopije sada u Arhivu Republike Srpske.

- Muzej koji je bio formiran 1968. imao je originalnu postavku i onu revidiranu iz 1998. Nakon što je JNA otkrila da su dio građe opljačkali pripadnici paravojnih jedinica, u februaru 1992. zamjenik direktora Simo Brdar prenosi građu u Bosansku Dubicu, gdje je bila sedam i pol godina. Građa kasnije biva prebačena u SAD odakle je, bez znanja vlasti RS-a, na osnovu sporazuma Muzeja holokausta i hrvatskih vlasti prebačena u Hrvatsku. Tokom godina građa je uz teškoće skenirana i digitalizirana iz mikrofilmova i starih kompjuterskih formata. To je pitanje ispolitizirano sumanutim tvrdnjama da je građa prodana, a dio uništen, sve uz termine poput izdaje i optužbi za trgovinu građom. Zato trebamo biti što otvoreniji da demistificiramo i depolitiziramo priču oko građe i da je postavimo na racionalnije temelje - naglasio je Vukliš.

Značajan dio seminara bio je posvećen istraživanjima i ulozi Jasenovca u jasnosti. Kustosica Ana Kršinić Lozica naglasila je da se nakon 1945. malo govorilo o logoru i stradanjima, tako da nije bilo snimljenih filmova do 60-ih godina, kada su snimljeni "Deveti krug" Franca Štiglica, "Crne ptice" Eduarda Galića i dokumentarni film Bogdana Žižića "Jasenovac" te "Djeca iz pakla" Suada Mrkonjića i "Evandjelje zla" ĐorđaKastratovića... Govorila je i o evoluciji ideje o muzeju u Jasenovcu i žestokim kritikama predloženih rješenja muzeja i izložbene dvorane, pri čemu su usvojena izmijenjena rješenja Petra Vovka i Đuke Kavurića.

- Moramo zaboraviti konvencionalni pristup te se otvoriti i biti odgovorni prema zajednici. Moramo simbolički postati ranjivi tako da prekinemo s praksom ogromne količina informacija - rekao je Rui Gomes Coelho s britanskog Sveučilišta Durham .

Caroline Sturdy Colls, britanska profesorica, govorila je o iskustvima iz logora smrti Treblinka u današnjoj Poljskoj te o arheologiji holokausta i primjenjivosti arheoloških metoda na Spomen područje Jasenovac. U Treblinki su bili uništeni dokazi, ali smo uspjeli mapirati teren i na osnovu reljefa zemljišta rekonstruirati što se tamo događalo, objasnila je. Naglasila je da su slični postupci provedeni na mjestima više nekadašnjih logora, među kojima i u kuli u Staroj Gradiški koja je bila dio sistema logora Jasenovac namijenjena ženama gdje ih je 13.000 pobijeno ili pomrlo. Ulogu zatvora imala je znatno duže od 1799. do 1995. počevši od

zarobljenika iz Napoleonove vojske preko informbirovaca 1948., političkih zatvorenika i kriminalaca do 1990. te zarobljenih Hrvata u zadnjem ratu.

- Objekt smo snimali dronovima kako bi postigli digitalnu 3D sliku, a obratili smo pažnju na grafite, kao na glas onih koji su tamo stradali - naglasila je Caroline Sturdy.

Andriana Benčić Kužnar iz Spomen područja Jasenovac, govorila je o projektu digitalne rekonstrukcije logora Jasenovac, od zračnih snimaka do izvornih fotografija, kojih, kao i materijalnih ostataka nije bilo dovoljno, pa je digitalizacija bila kompleksna.

- Svaki postav je odraz vremena u kojem je rađen. Pred nama je puno izazova vezanih uz stalni postav i postav u budućnosti, ali i kroz postav ostalih lokaliteta koji spadaju pod JUSP Jasenovac koji su teško dostupni. Teška dostupnost, pogotovo u jesen i zimu, jeste i razlog nastajanja centralnog logora - rekao je Ivo Pejaković, ravnatelj Spomen područja Jasenovac.

- Kroz učešće eksperata i dijalog s predstavnicima naroda žrtava, antifašistima te lokalnim, političkim i stručnim autoritetima shvaćamo važnost izlaženja u susret interesu naše i međunarodne akademske javnosti koja po suvremenim standardima i međunarodnim preporukama, muzeje vidi kao živa mjesta sjećanja i učenja. I dalje ćemo biti otvoreni za svaki dijalog u formi seminara ili na druge načine – istaknuo je Pejaković.

Pejaković se osvrnuo i na posjećenost.

- Lani je JUSP posjetilo 17 grupa iz Hrvatske i 23 iz stranih zemalja, od toga 12 iz Italije. Ukupno je bilo 16.476 posjetitelja, od toga 8.590 iz Hrvatske. Ove godine, kao i većina muzeja, doživjeli smo pad u broju posjeta; bilo ih je oko 4.000, što je oko 25 posto u odnosu na 2019. - rekao je i izrazio nadu da će, kad epidemija prođe, broj posjetilaca narasti, kao i broj organiziranih grupa, s obzirom da Ministarstvo snosi troškove te terenske nastave.

Sanja Horvatinčić iz Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu, koja je s Pejakovićem organizirala seminar, rekla je da u EU postoje sredstva za istraživanja i razvoj muzeja, što se vidi iz skupih prezentacija.

- EU podržava istraživanja, ali je pitanje na koji način se koncipira program i kako dobiti te novce. Paradoksalno, imamo super napredne tehnologije, a na samom lokalitetu imamo sliku miniranih spomenika čija sanacija košta nekoliko tisuća kuna. Treba se simbolički odrediti prema tome i kako intervenirati kroz segment baštine. To je ono čime se bavim - rekla je i podsjetila da antifašistička baština nije podržana u većini slučajeva. Osnova je pitanje sadržaja, a muzeji su generalno politička mjesta i mjesta gdje je odabir i pozicioniranje ono što određuje to nasljeđe.

Aneta Vladimirov, članica Savjeta JUSP i suorganizatorica seminara, ističe da se čeka na odlučniju podršku države da shvati zašto je pitanje Jasenovca i ostalih muzeja te obilježavanja mjesta stradanja važno. Pozdravila je odluku Vlade da od ove godine financira do 120 posjeta učeničkih grupa. Iako se do Jasenovca može doći relativno brzo, postoji mnogo lokacija od Dubrovnika do Slavonije koje su blizu školama i učenicima i na koje se može otići i razgovarati o onom što se dešavalo od 1941. do 1945., rekla je Aneta Vladimirov.

U raspravi je učestvovala i Vesna Teršelič iz Documente.

- Hrvatska je u prvoj fazi memorijalizacije u kojoj se još dokazuje što se događalo i u kojoj uz Jasenovac postoji samo jedno spomen područje stradanja, ono u Lipi kod Rijeke gdje su Nijemci 1944. pobili 270 ljudi. U Zagrebu nema prostora za muzej ili postav izložbe o deportacijama u Aušvic, a često ima više građe za zločine u Poljskoj nego za neke domaće lokacije – kazala je i naglasila nužnost rasprava koje bi doprinijele poboljšanju kulture sjećanja.

(Portal Novosti /Nenad Jovanović)